

מבוא לאיחוד האירופי: היסטוריה, מוסדות ותהליכי קבלת החלטות

ד"ר מאיה שיאון - צדקיהו

מספר קורס 1099700001, 2 ש"ש

האיחוד האירופי הוא "חיה ייחודית" במדע המדינה וביחסים בינלאומיים מבחינה פוליטית, ממשלית, מוסדית, כלכלית ומשפטית. מטרת הקורס היא להציג את הייחודיות והמורכבות של תהליך האינטגרציה האירופי מבחינת ההיסטוריה שלו, מבנהו המוסדי, תהליכי קבלת החלטות. ככל שיתאפשר ניגע גם בתחומי מדיניות מרכזיים בהם הוא עוסק (מאילוצי זמן הדגש עליהם יהיה בקורסים אחרים בתכנית). במהלך הקורס נמפה וננתח את הגורמים, השחקנים והמנגנונים המניעים ועוצרים את התהליך לאורך השנים.

סוג קורס והיקף: שיעור, 2 ש"ס, סמסטר א'

פגישות השיעור: יום א', 16:15 – 17:45, כיתה 204, בנין נפתלי.

שעות הקבלה: יום א', לאחר השיעור, רצוי בתיאום מראש.

דוא"ל המרצה: maya.sion@mail.huji.ac.il (תיבת הדוא"ל שלי ב-TAU אמורה לנתב אוטומטית לתיבת הדוא"ל הנ"ל ב-HUJI, אך עדיף לכתוב ישירות לדוא"ל HUJI)

הנושאים אשר יילמדו במסגרת הקורס: (1) התפתחות האיחוד האירופי והרעיונות שבבסיסו: שלום בר-קיימא באמצעות תלות-גומלין ויתרון הגודל; (2) סמכויות ואופן פעולת מוסדותיו הראשיים (3) ותהליכי קבלת ההחלטות בהם וביניהם: על-לאומיות מול בין-ממשלתיות; (4) תהליכי הרחבת האיחוד האירופי והעמקתו – האם הם מתנגשים או משלימים זה את זה? (*) דגש יושם על ייחודיות האיחוד האירופי מבחינה מינהלית, מוסדית, משפטית וכלכלית.

מושגים מרכזיים שילמדו בקורס: תלות-גומלין, משיכת והאצלת ריבונות, על-לאומיות, בין-ממשלתיות, גלישה, הרחבה, העמקה (אופקית ואנכית), יתרון הגודל, איחוד מכסים, ארבע החירויות, שוק משותף, הכרה הדדית (mutual recognition), ועידה בין-ממשלתית, *acquis communautaire*, תחולה ישירה, עליונות, *competence* (סמכות), אמנה, דירקטיבה, רגולציה, הליך קבלת החלטות פה אחד, קונצנזוס, הליך הצבעת רוב מיוחס (QMV), רוב כפול (Double Majority), "הליך חקיקה רגיל" (OLP – Ordinary Legislative Procedure).

מושגים נוספים שחשוב להכיר (רשימה לא ממצה). חלקם ילמדו בקורס וחלקם בקורסים אחרים בתכנית): משילות מרובדת/רבת רמות, אינקרמנטלי (הדרגתי, תוספתי), תקופת מעבר (transition period), אינטגרציה מובחנת (Differentiated Integration), דיס-אינטגרציה, DG – Directorate General, COREPER, Advocate General, rapporteur, הליך ההתייעצות, הליך ההחלטה המשותפת, trialogue, ועדת פישור (Conciliation committee), אירופיזציה, אזור האירו (איחוד המטבע), אזור שנגן (חופש התנועה), אירוסקפטיות.

חובות הסטודנט.ית ושיטת קביעת הציון:

בחירה	א. צפיה ב-3 סרטונים ומענה ל-2 חידונים (ראו קישוריות תחת יחידה מס' 1 ו-3 למטה)
עד 5 נקודות לפי שיקול דעת המרצה	ב. השתתפות פעילה ותורמת באופן מיוחד בשיעור - בונוס לציון הסופי. בלי קשר לציון, אני מצפה ממך להשתתפות פעילה ותורמת בשיעורים, בייחוד על בסיס הקריאה וחומרי הקורס. חשוב לי לשמוע אותך, להבין איפה איבדתי אותך (שאלות הבהרה), ואיפה הסקרנות שלך התעוררה ויש לך שאלות נוספות. שיעור אינטראקטיבי בו תשתתפו יהיה שיעור דינאמי ומעניין יותר לכולנו, והתועלת הלימודית ממנו תגבר. כמו כן, השתתפות כזו היא הכנה ליכולת לדבר את ועל הא"א במושגיו לקראת הדיבייט.
100%	ג. דיבייט בכתב – הגשת טיעוני דיבייט כעבודה כתובה אישית – כל אחד.ת והטיעון שלו.ה. גם אם חלק מהחשיבה על הדיבייט הוא בקבוצה, התשובות אישיות והציון אינדיבידואלי. מטרת הדיבייט: לחקור דילמות עכשוויות העומדות להכרעה בפני האיחוד האירופי, להציג ולטעון לגביהן טיעונים, תוך כדי יישום הידע ההיסטורי והמוסדי לגבי הסוגיה הנדונה, וביסוס בנתונים, דוגמאות וכד', תוך שילוב ויישום נכון של מושגי הקורס לגבי הסוגיה הנדונה בגוף התשובה. יש ליישם ולשלב באופן מתאים ומהותי לפחות 5 מושגי קורס. המושג יודגש בגוף העבודה ב-Bold. (ג) פיתוח כישורי חקר, הצגת טיעון משכנע.ת, מעט עבודת צוות בדיון ופירוק סוגיה לגורמים וחלוקת הטיעונים בינכם. ההגשה תהיה בת מקסימום 2000 מילים (בחלק התוכן, כלומר לא כולל רשימה ביבליוגרפית), בקובץ word (לא PDF על מנת לאפשר בדיקה בעזרת "עקוב אחר שינויים") דרך תיבת הגשה במוודל. יש לכלול רשימה ביבליוגרפית. רשימה זו לא תכלול בספירת המילים. לא (רק) הכמות משנה/חשובה, זו (גם, ובעיקר) האיכות של הפריטים הביבליוגרפים, ההתאמה למושא החקר, העדכניות, וכד'. ציון העבודה ישים דגש על איכות הטיעונים והנימוקים, הניתוח ההיסטורי העובדתי והמוסדי המדויק, והדיון המהותי בסוגיה. ניתן – ואף רצוי – להשתמש בכלי AI, אך האחריות לתוכן כולה עליכם.

המלצה: הרשמו לקבלת דוא"ל יומי/שבועי עם חדשות האיחוד –

רוצה להיות מעודכן מה קורה באיחוד האירופי? התקשורת בארץ מדווחת מעט מאוד על הנעשה בו. תוכלי להרשם לקבל דיווח על חדשות שמעניינות אותך כאן: [Politico-EU](#) - צרו את רשימת הנושאים בהם תרצו לקבל דוא"ל יומי. זהו אחד מאתרי החדשות האינטרנטי הנקראים ביותר בנושא האיחוד האירופי. מומלץ גם להרשם לפודקאסט "[EU Confidential](#)"

▪ אתרים נוספים – [Euronews](#), [Euractive](#), [Euobserver](#) (האחרון בתשלום) ועוד.

ספרי קריאה עיקריים בקורס:

♦ **Desmond Dinan**, *Ever Closer Union: An Introduction to European Integration*, 3rd ed., (Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2005).*

⌚ נועד להיסטוריה של האיחוד. ניתן להשתמש במהדורות קודמות/מאוחרות (2010) של Dinan, בהתאמת עמודי הקריאה המתבקשת, לפי התקופה המצוינת בסילבוס.

♦ **Michelle Cini and Nieves Pérez-Solórzán Borragán**, *European Union Politics*, 7th Edition (Oxford: Oxford University Press 2022). [Cini] פרקים סרוקים במוודל. יסומן כ- [Cini].

* **כתבי עת מובילים בנושא האיחוד האירופי ותהליך האינטגרציה האירופית (רשימה חלקית):**

• European Union Law	• Journal of Common Market Studies
• Journal of European Studies	• Journal of European Public Policy
• Journal of European Integration	• European Union Politics

תכנית הקורס וקריאה מומלצת

מטבעה של כל תכנית שהיא כפופה לשינויים ויש לעקוב אחר הודעות הנמסרות בכיתה, באמצעות moodle או במזכירות המחלקה. התכנית להלן מפרטת את המקורות הנדרשים לקריאה לפני כל שיעור, וכן המלצות קריאה למקורות נוספים בכל אחד מנושאי הקורס.

1. מבוא: ייחודיות האיחוד האירופי

Rewind: מאוקטובר 2025 אחורה – איך הא"א הגיע עד הלום?

- (א) מה היו הגורמים והסיבות לבניית פרויקט האינטגרציה האירופי?
- (ב) האיחוד כ"חיה ייחודית" – השוואה לארגון בינלאומי ולמדינה
- (ג) טרמינולוגית האיחוד – הגדרת האינטגרציה האירופית

אריה רייך (2022), "[משפט האיחוד האירופי: עקרונות ומוסדות](#)", משפט בינלאומי, רובי סייבל ויעל רונן עורכים (מהדורה שלישית) (המכון למחקרי חקיקה ולמשפט משווה, האוניברסיטה העברית ירושלים, עמ' 129-131).

Dirk Leuffen, Berthold Rittberger and Frank Schimmelfennig, Differentiated Integration: Explaining Variation in the European Union (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013), "chapter 1, The European Union as a System of Differentiated Integration", 1-7.

צפו: [סרטון ייחודיות האיחוד האירופי](#)

⬅ **מטלה לבחירה.** מטרתה להקנות ולבדוק מושגי יסוד (ראו מטלה נוספת ביחידה 3):

- (א) צפו ב [סרטון מושגי הרחבה והעמקה חלק \(1\) - מושג ההרחבה](#) (בקישורית). על בסיס הסרטון ענו על החידון בקישורית (נקרא "[חידון על בסיס הסרטון מושגי הרחבה והעמקה \(1\) מושג ההרחבה](#)").

יחידה א' - התפתחות היסטורית (סוגיות 2-6) :

2. [26.10] תחילתו של תהליך האינטגרציה האירופי, 1945-1955 – גורמים להקמת קהילת הפחם והפלדה וכשלון קהילת הבטחון

Desmond Dinan, Ever Closer Union: An Introduction to European Integration, 3rd ed., (Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2005), pp. 11-30.

3. [2-9.11] העמקה (גלישה?) ועצירה במקום: 1956-1969 – אמנות רומא ומשבר הכיסא הריק
Desmond Dinan (2005), pp. 30-35; 39-44; 44-56.

⬅ **מטלה לבחירה.** צפו ב [סרטון מושגי הרחבה והעמקה \(2\) - מושג העמקה](#). על בסיס הסרטון ענו על [החידון בקישורית \(נקרא "חידון על בסיס הסרטון מושגי העמקה אופקית ואנכית"\)](#).

4. [16.11] השנים ה"רעות" 1969-1987 – עד ל"חוק אירופה האחת" + הרחבות ראשונות
Desmond Dinan (2005), pp. 56-65; 69-93; 97-114 (de-Gaulle departure - SEA).
סוגיה זו תלמד בשיעור בקצרה. אין חובת קריאה.

5. [23.11] הקפיצה הגדולה קדימה: 1988-1990s – אמנת מאסטריכט
Desmond Dinan (2005), pp. 114-128.

6. [30.11] אתגרי שנות ה-2000 – אמנת ליסבון ושרשרת משברים
מושגים: הרחבה, העמקה (העמקה אופקית והעמקה אנכית), אינטגרציה מובחנת (Differentiated Integration).

[Cini] Clive Chruch and David Phinnemore, "Carrying the EU Forward: The Era of Lisbon," in: Cini, 2022, ch. 3, pp. 29-48 (notice it is the 7th edition).

קריאת רשות (סיכום העמקות והרחבות בראי אינטגרציה מובחנת):
Dirk Leuffen, Berthold Rittberger and Frank Schimmelfennig, Differentiated Integration: Explaining Variation in the European Union (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013), "chapter 1, The European Union as a System of Differentiated Integration", 7-28.

- [7.12] דיון על המתח בין העמקה להרחבה ואינטגרציה מובחנת.

יחידה ב' – מוסדות (סוגיות 7-10):

מה חשוב לדעת על כל מוסד:

(א) מהם האינטרסים שהמוסד ויושבו מייצגים באיחוד האירופי?

(ב) כיצד נציגיו ממונים ונת?

(ג) מהן הסמכויות של המוסד? מתי סמכויות אלו שונות, וכיצד שונות – האם המוסד התחזק או נחלש? מהם הגורמים שהביאו לשינויים אלו?

(ד) כיצד המוסד/יושבו השפיעו על תהליך האינטגרציה?

⬅ **צפו בסרטון בקישורית כאן**, שמתאר את המשולש המוסדי של קבלת החלטות וחקיקה באיחוד האירופי ושואל: האם האיחוד האירופי דמוקרטי?

7. [14.12] הנציבות האירופית

מושגים: קולג' הנציבות, DG

[Cini] Morten Egeberg, "The European Commission," in Cini, 2022 (7th ed.), ch. 10.

Stefan Lehne (2023), "[The Comeback of the European Commission](#)," April 24, 2023.

איך הנציבים נבחרים? מה סמכויותיהם? כמה עובדים בנציבות? האם הנשיא הוא שווה בין שווים או שווה קצת יותר? ראו היכן יושבים הנציבים ונת, ועוד.

📺 המלצת צפיה בסידרה **BORGEN** עונה 2, פרק 2 – איך בוחרים נציב דני? ראו סרטונים במוודל (א', ב').

[21.12 – חופשת חנוכה]

8. [28.12] המועצה האירופית ומועצת האיחוד האירופי

מושגים: Point A, B, Coreper II, I

[Cini] Jeffrey Lewis, "The Council of the European Union and the European Council," in Cini, 2022 (7th ed.), ch. 11.

9. [4.1] הפרלמנט האירופי – מאסיפה דינונית למחוקקת

מושגים: חלוקת מושבים דגרסיבית, בחירות ישירות, קבוצות מפלגה, שימוע למועמדי נציבים, Spitzenkandidaten, גירעון דמוקרטי ותיקונו?

[Cini] Charlotte Burns, "The European Parliament," in Cini, 2022 (7th ed.), ch. 12.

10. [11.1] בית הדין האירופי לצדק/מערכת בתי הדין של האיחוד האירופי

מושגים: *acquis communautaire*, תחולה ישירה, עליונות, חו"ד מקדמית, דירקטיבה, רגולציה.

[Cini] Ilias Kapsis, "The Court of Justice of the European Union," in Cini, 2022 (7th ed.), ch. 13.

אריה רייך (2022), "משפט האיחוד האירופי: עקרונות ומוסדות", משפט בינלאומי, יעל רונן ורובי סיבל עורכים, המכון למשפט בינלאומי, תשפ"ד, 150-154, 155-164, 167-168.

11. [18.1] תהליכי קבלת החלטות: מי נותן את הטון?

מושגים: ועידה בין-ממשלתית (IGC), פה-אחד, קונצנזוס, (המנעות קונסטרוקטיבית), רוב רגיל, רוב מוחלט, רוב מיוחס (QMV), רוב כפול (Double Majority), קואליציה גדולה (EP), ועדת פישור, טריאלוג, רגולציה, דירקטיבה, "הליך חקיקה רגיל" (OLP – Ordinary Legislative Procedure).

קריאה פעילה: ביחידה זו באים לידי ביטוי שילוב האינטרסים שהמוסדות השונים באיחוד האירופי ויושביהם מייצגים. קריאה פעילה זו תסייע לך לשים דגש על העיקר בחומר הקריאה ולהבין את האינטראקציה הבין-מוסדית ואת תהליכי קבלת ההחלטות באמצעותם האיחוד האירופי פועל ומתפקד.

(א) מהם סוגי תהליכי קבלת ההחלטות העיקריים באיחוד האירופי? (ב) סווגו את ההליכים השונים: מי מהם על-לאומי ומדוע (מה הופך את ההליך לעל-לאומי)? מי מהם בין-ממשלתי ומדוע (שוב, מה הופך את ההליך לבין-ממשלתי)? (ג) מה הסמכויות של כל מוסד בכל שלב של התהליך? (ד) מתי סמכויות אלו שונות, ומהם הגורמים שהביאו לשינויים אלו? (ה) כיצד שינוי תהליכי קבלת ההחלטות באיחוד האירופי לאורך השנים השפיעו על תהליך האינטגרציה?

[Cini] Edward Best, "Policy-Making in the European Union," in Cini, 2022, ch. 16.

על תהליך קבלת ההחלטות הרגיל (OLP – Ordinary Legislative Procedure) – הליך החקיקה השגור באיחוד מאז אמנת ליסבון ראו בסרטון [באן](#) (+בנוס חזרה על מועצת השרים).

לקריאה נוספת:

Neill Nugent (2017), "The Crisis and the EU's Institutions, Political Actors and Processes," In: D. Dinan, N. Nugent, & W. E. Patterson (Eds.), *The European Union in Crisis* (London: Palgrave Macmillan), ch. 9.

12. [25.1] סיכום - לאן מועדות פני האיחוד האירופי ותהליך האינטגרציה האירופי? אפקט המשברים

Ch. 1: "The European Union: Success or Failure?" part A: "Why Europe Works"; John McCormick, part b: "The Rise and Fall of the EU"; Jan Zielonka, in: Hubert Zimmermann and Andreas Dür (eds.), [Key Controversies in European Integration](#), 3rd edition (The European Union Series, Palgrave Macmillan, September 2021). [\[electronic e-book\]](#)

Schimmelfennig, F. (2024). Crisis and polity formation in the European Union. *Journal of European Public Policy*, 31(10), 3396–3420.